

**Міністерство освіти і науки України
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського**

ВОРНИК МАРІЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 371.134 + 373.3.064.1 – 056.83 (043.3)

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
ДО СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ
З АСОЦІАЛЬНИМИ СІМ'ЯМИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**

Вінниця – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії, Міністерство освіти і науки України, м. Хмельницький.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Шоробура Інна Михайлівна,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
ректор, м. Хмельницький.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Гомонюк Олена Михайлівна,
професор кафедри практичної педагогіки та
психології Хмельницького національного
університету, м. Хмельницький;

кандидат педагогічних наук, доцент
Мацук Людмила Олександрівна,
доцент кафедри теорії та методики дошкільної
освіти ВДНЗ “Прикарпатський національний
університет ім. В.Стефаника”, м. Івано-Франківськ.

Захист відбудеться «18» березня 2014 р. о 11.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.05.053.01 у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, корпус № 2, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32).

Автореферат розісланий «17» лютого 2014 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Коломієць А. М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. В зв'язку з інтеграцією України в єдиний європейський простір відбуваються зміни у національній системі вищої освіти, що зумовлює необхідність дотримання європейських стандартів щодо організації процесу підготовки фахівців міжнародного рівня, конкурентоспроможних на теренах сучасного освітнього простору. За таких умов пріоритетними напрямками є вдосконалення та розвиток нових підходів до реалізації педагогічної діяльності, оскільки дидактичними умовами системи освіти визначено реалізацію виховної, просвітницької, соціокультурної та гуманістичної спрямованості соціально-педагогічної роботи майбутнього вчителя початкових класів.

В умовах складних соціально-економічних і політичних перетворень простежуються тенденції стосовно зміни ролі та розвитку сімей, зокрема, знижується рівень функціональних можливостей сімей, які характеризуються асоціальною поведінкою в суспільстві. В таких сім'ях дедалі частіше зустрічається дитяча бездоглядність, жорстоке ставлення з боку дорослих, насильство в сім'ї, злочини серед неповнолітніх, збільшується чисельність дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Порушується процес соціалізації молодших школярів, які зростають в асоціальних сім'ях, спостерігаються незадовільні навчально-виховні можливості, а також несформовані моральні, культурні та духовні цінності. Виникає необхідність цілеспрямованої та системної соціально-педагогічної допомоги асоціальним сім'ям з боку вчителів початкових класів, оскільки саме на цьому етапі відбувається становлення та розвиток особистості молодшого школяра, формування його світогляду та потенційних можливостей.

Державного значення набуває соціально-правовий захист сім'ї у суспільстві, що знаходить своє відображення в сімейній політиці. Згідно з Конвенцією про права дитини, законами України "Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю", "Про охорону дитинства", Національною програмою "Діти України", Національною доктриною розвитку освіти України в XXI столітті, Державною програмою подолання дитячій безпритульності і бездоглядності, Національним планом дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на 2006-2016 рр. активізується процес пошуку ефективних механізмів надання державної допомоги багатодітним, неповним і малозабезпеченим сім'ям, організація системи допомоги соціальних служб батькам із неблагополучних сімей.

Проблема підготовки майбутніх учителів до соціально-педагогічної роботи викликає науковий і практичний інтерес. Особливого значення набувають методологічні засади підготовки майбутніх учителів в умовах вищого навчального закладу (А. Алексюк, О. Гомонюк, С. Гончаренко, Р. Гуревич, І. Зязюн, А. Коломієць, Н. Ничкало, О. Пехота, Ю. Сенько, О. Савченко, С. Сисоєва, Г. Тарасенко, В. Шахов, О. Шестопалюк, І. Шоробура та ін.), теоретичні й методичні основи підготовки майбутніх учителів початкових класів (О. Біда, І. Бужина, І. Казанжи, Л. Коваль, Л. Мацук, Д. Пашенко, Л. Хомич, Л. Хоружа та ін.).

Теоретичне обґрунтування концептуальних положень щодо соціально-педагогічної роботи з сім'ями знайшли своє відображення у працях Т. Алексеєнко, О. Безпалько, Н. Грабовенко, І. Зверєвої, А. Капської, Г. Лактіонової, З. Кияниці,

Т. Лях, О. Панагушиної, Ю. Поліщук, В. Ремезової, В. Сорочинської, С. Тунтуєвої, З. Шевців та ін.

З'ясовано, що соціально-педагогічна робота з асоціальними сім'ями здійснюється в середніх загальноосвітніх школах першого ступеня фрагментарно, що зумовлено неготовністю вчителів до означеного виду діяльності та недостатньою спрямованістю підготовки у вищих навчальних закладах до формування знань, умінь, навичок та професійних якостей особистості майбутнього вчителя до соціально-педагогічної роботи в початковій школі. Виникають певні *суперечності* між:

- зростаючими вимогами суспільства до якості здійснення соціально-педагогічної роботи майбутніми вчителями початкової школи та традиційною системою їхньої професійної підготовки;
- тенденцією до збільшення кількості асоціальних сімей у суспільстві, їх негативного впливу на особистість молодшого школяра та недостатньою готовністю педагогів до соціально-педагогічної роботи з ними;
- об'єктивною потребою соціально-педагогічного спрямування сучасної освіти та відсутністю організаційно-методичної системи її практичної реалізації.

Потреба у формуванні готовності майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями, наявність означених суперечностей і недостатність теоретичних та методичних напрацювань із вказаної проблеми зумовлюють актуальність теми нашого дослідження **“Підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження входить до тематичного плану науково-дослідної роботи Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії як складова загальної наукової проблеми “Професійна ступенева підготовка педагогів початкової ланки освіти” (держ. реєст. № 0107U003323).

Тема дисертації затверджена вченою радою Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (протокол № 1 від 30.01.2008 р.) та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 22.04.2008 р.).

Нормативною базою дослідження є закони України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про вищу освіту”, “Про соціальну роботу з дітьми та молоддю в Україні”, “Про охорону дитинства”, Державна програма “Вчитель”, Національна доктрина розвитку освіти в ХХІ столітті, Конвенція про права дитини, Національна програма “Діти України”, Державна програма запобігання дитячій безпритульності і бездоглядності, Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на 2006-2016 рр.).

Мета дослідження – розробити, теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови та модель підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями.

Об'єкт дослідження – підготовка майбутніх учителів початкових класів.

Предметом дослідження є педагогічні умови та модель підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями буде ефективною за таких педагогічних умов:

- забезпечення мотиваційно-ціннісного спрямування підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями;

- реалізація проблемно-творчого підходу до розв'язання студентами соціально-педагогічних задач у процесі теоретичної підготовки;

- організація практичної підготовки майбутніх учителів школи першого ступеня до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями.

Для реалізації мети, підтвердження гіпотези та відповідно до об'єкта та предмета дослідження ставились такі **завдання**:

1. Здійснити дефінітивний аналіз понять “соціально-педагогічна робота з асоціальними сім'ями”, “готовність майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями”.

2. Визначити критерії та рівні готовності майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями.

3. Теоретично обґрунтувати педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями.

4. Розробити модель та експериментально перевірити її ефективність у процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять педагогічні та психологічні положення щодо формування професійної компетентності майбутнього вчителя у системі соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями, його ролі у вихованні особистості та підвищенні культурного рівня сім'ї в суспільстві; аксіологічний, системний та гуманістичний підходи у процесі підготовки майбутніх учителів; положення та висновки щодо теорії соціальної педагогіки про: соціально-педагогічну діяльність як різновид професійної діяльності (О. Безпалько, Л. Буніна, М. Галагузова, С. Пальчевський та ін.); галузь соціального життя та діяльність з надання допомоги людині (Т. Алексеєнко, А. Капська, М. Рудь та ін.); соціально-педагогічну роботу з сім'єю (Н. Бугаєць, І. Зверєва, А. Капська, Г. Лактіонова, І. Трубавіна та ін.); роль сім'ї у вихованні дитини (А. Макаренко, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.); негативний вплив неблагополучних, асоціальних сімей на розвиток та становлення особистості молодшого школяра (А. Ахмадєєв, О. Дубасенюк, Н. Краснова, Т. Поясок, С. Сисоєва, В. Сорочинська, Л. Харченко, К. Чгонів та ін.); професійну підготовку майбутнього вчителя, зокрема базову основу поняття та методологічні підходи (О. Абдуліна, А. Алексюк, Є. Бондаревська, Р. Гуревич, І. Зязюн, А. Коломієць, Ю. Сенько, В. Сластьонін, Г. Тарасенко, В. Шахов, О. Щербаков, О. Шестоपालюк та ін.); особливості підготовки майбутніх учителів початкових класів (О. Біда, І. Бужина, О. Гуляр, Л. Заремба, Л. Коваль, О. Отич, Д. Пашенко, О. Савченко,

Г. Тарасенко, Л. Хомич та ін.); підготовку майбутніх учителів до соціально-педагогічної роботи (С. Литвиненко, Т. Шанскова, М. Шубович та ін.).

Для перевірки гіпотези та розв'язання поставлених завдань використані такі **методи дослідження**:

теоретичні – аналіз, порівняння, узагальнення та систематизація з метою вивчення психологічної та педагогічної літератури з проблеми соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями; вивчення наслідків виховного впливу на особистість молодшого школяра в сім'ях з асоціальним типом поведінки; з'ясування стану готовності майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями; систематизація й узагальнення педагогічного досвіду й основних підходів до організації підготовки студентів; моделювання процесу підготовки майбутніх учителів початкових класів;

емпіричні – анкетування, тестування, спостереження, бесіда, інтерв'ювання викладачів, учителів і студентів з метою визначення рівня готовності майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями; бесіди та анкетування батьків для виявлення взаємин у сім'ї, умов проживання та стилів виховання молодших школярів, визначення емоційної атмосфери у сім'ї та рівня її педагогічної культури; експеримент з метою перевірки ефективності педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями;

методи математичної статистики для кількісного й якісного аналізу одержаних результатів, узагальнення та забезпечення їхньої вірогідності та об'єктивності.

Дослідно-експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальну роботу було проведено на базі Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Харківської гуманітарно-педагогічної академії. В експерименті взяли участь 710 студентів вищих педагогічних навчальних закладів, 105 учителів початкових класів і 72 батьки учнів загальноосвітніх шкіл Львова, Хмельницького і Хмельницької області.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягає у тому, що:

вперше теоретично *обґрунтовано* педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями (забезпечення мотиваційно-ціннісного спрямування підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями; реалізація проблемно-творчого підходу до розв'язання студентами соціально-педагогічних задач у процесі теоретичної підготовки; організація практичної підготовки майбутніх учителів школи першого ступеня до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями); *запропоновано модель* підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями;

уточнено поняття “соціально-педагогічна робота з асоціальними сім’ями молодших школярів”, що полягає у забезпеченні учителем початкової школи гуманних соціально-педагогічних умов для успішного навчання, виховання та розвитку учнів у процесі їх соціалізації та реалізації себе як особистості, а також у наданні сім’ям комплексної допомоги (консультативної, просвітницької, корекційної) з метою покращення їх становища та функціонування у суспільстві; поняття “готовність майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім’ями”, яку розуміємо як сформованість мотивації та ціннісних орієнтацій до соціально-педагогічної роботи, сформованість знань, умінь, практичних навичок та професійно-особистісних якостей педагога у сфері педагогічної та соціально-педагогічної роботи з урахуванням законодавчо-правових норм суспільства;

подальшого розвитку набули теоретичні положення щодо фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у впровадженні в навчально-виховний процес вищих педагогічних навчальних закладів навчально-методичного матеріалу спецкурсу “Основи соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім’ями” та в розробленні критеріїв (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, репродуктивно-діяльнісний, творчо-пошуковий) і рівнів (високий, середній, низький) готовності майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім’ями.

Результати дослідження можуть використовуватись учителями початкових класів для проведення заходів навчально-виховної та соціально-педагогічної роботи серед батьків та учнів з асоціальних сімей, а також у процесі підготовки студентів за напрямом “Початкова освіта”.

Матеріали дослідження **впроваджено** в навчально-виховний процес Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 355/1 від 19.04.2013 р.), Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка № 19/13 від 22.04.2013 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 566-33/03 від 24.04.2013 р.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 865/01 від 26.04.2013 р.), Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка № 108 від 22.04.2013 р.), Харківської гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 01-12/255/1 від 02.04.2013 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження обговорювались на науково-практичних конференціях та педагогічних читаннях різних рівнів: *міжнародних* – інтернет-читаннях “Дитинство і сучасний світ: питання теорії і практики” (Умань, 2012); “Педагогика: традиции и инновации (III)” (Челябинск, 2013); “Педагогіка та психологія: традиції та інновації” (Львів, 2013); “Сучасні наукові дослідження представників педагогічних та психологічних наук” (Харків, 2013); “Педагогіка та психологія: актуальні питання наукових досліджень” (Київ, 2013); *всукраїнських* – “Вища педагогічна освіта України: історичний досвід та сучасні євроінтеграційні процеси” (Глухів, 2012); “Сьомі педагогічні читання пам’яті М. М. Дарманського: Професійна компетентність педагогів в умовах реформування сучасної освіти” (Хмельницький, 2012);

“Придніпровські соціально-гуманітарні читання” (Дніпропетровськ, 2013); *міжвузівських* – “Професійна підготовка педагогічних кадрів у контексті європейського освітнього простору” (Хмельницький, 2008); “Професійна підготовка педагогічних кадрів: сучасний стан, проблеми, перспективи розвитку” (Хмельницький, 2009); “Волонтерський студентський рух: сучасний стан, проблеми та перспективи” (Хмельницький, 2009); “Організаційно-педагогічні та медичні засади профілактики інфекційних захворювань серед молоді” (Хмельницький, 2013); “Актуальні проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів в умовах гуманізації вищої освіти” (Хмельницький, 2013), на засіданнях кафедр педагогіки Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії та Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Особистий внесок здобувача. У статті, підготовленій у співавторстві з І. Шоробурою, здобувачем здійснено аналіз наукової літератури та уточнено сутність понять “соціально-педагогічна діяльність”, “соціально-педагогічна робота” та конкретизовано принципи соціально-педагогічної роботи.

Основні результати дослідження опубліковано в 17 наукових працях (одна стаття у співавторстві): 8 статей – у провідних наукових фахових виданнях України (1 – у збірнику наукових праць зарубіжного видання); 9 статей – у збірниках наукових праць і матеріалах конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 264 сторінки. Основний зміст дисертації викладено на 186 сторінках. Робота містить 20 таблиць і 13 рисунків на 14 сторінках та 10 додатків на 44 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження; визначено об’єкт, предмет, мету, завдання; сформульовано гіпотезу, описано методи й етапи науково-дослідної роботи; висвітлено методологічну і теоретичну основи дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичну та практичну значимість, наведено дані про апробацію та впровадження результатів дослідження.

У першому розділі – **“Підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім’ями як педагогічна проблема”** – здійснено аналіз науково-педагогічної літератури, уточнено поняття “асоціальна сім’я”, проаналізовано її вплив на особистість молодшого школяра; розглянуто теоретичні засади соціально-педагогічної роботи, обґрунтовано зміст поняття “соціально-педагогічна робота з асоціальними сім’ями”; схарактеризовано особливості формування готовності майбутнього вчителя початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім’ями; визначено критерії готовності майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім’ями.

Проведений аналіз психологічної, педагогічної та наукової літератури дозволив визначити асоціальні сім’ї, спосіб життя яких відрізняється від усталених норм суспільства, характеризується схильністю до алкоголізму, наркоманії та інших протиправних дій, члени сім’ї вдаються до хуліганства, припускаються серйозних

помилки у вихованні дітей. За таких умов дитина набуває негативного життєвого досвіду, зазнає значних моральних і психічних травм, що, безумовно, відображається на її розвитку, навчанні, самовираженні, реалізації себе як особистості в суспільстві. Означені вище чинники, відсутність єдиної освітньо-виховної системи в сім'ї негативно позначаються на внутрішньосімейних стосунках, процесі соціалізації дітей молодшого шкільного віку, призводять до збільшення кількості проблемних (асоціальних сімей) у суспільстві і, як наслідок, дитячої бездоглядності, педагогічної занедбаності та соціального сирітства.

Сутність *соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями* молодших школярів полягає у забезпеченні учителем початкової школи гуманних соціально-педагогічних умов для успішного навчання, виховання та розвитку учнів у процесі їхньої соціалізації та реалізації себе як особистості, а також у наданні сім'ям комплексної допомоги (консультативної, просвітницької, корекційної) з метою покращення їх становища та функціонування в суспільстві.

Здійснення соціально-педагогічної роботи учителем початкової школи з асоціальними сім'ями вважаємо необхідним на основі таких принципів: принцип дотримання законних прав людини (Конвенція про права дитини, Закон України "Про соціальну роботу з дітьми та молоддю в Україні", Закон України "Про охорону дитинства", Національна програма "Діти України"); принцип гуманізму та толерантності; принцип сприяння самореалізації дітей у всіх сферах їх життєдіяльності; принцип індивідуального підходу до об'єктів соціально-педагогічної роботи; принцип цілеспрямованості та системності у здійсненні соціально-педагогічної роботи; принцип зв'язку змісту та форм соціально-педагогічної роботи; принцип компетентності, готовності вчителів початкових класів до здійснення соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями.

Готовність майбутнього вчителя до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями розуміємо як сформованість мотивації та ціннісних орієнтацій до соціально-педагогічної роботи, сформованість знань, умінь, практичних навичок та професійно-особистісних якостей педагога у сфері педагогічної та соціально-педагогічної роботи з урахуванням законодавчо-правових норм суспільства.

Вважаємо, що невід'ємною складовою готовності студента до професійного здійснення соціально-педагогічної роботи є сформованість професійно-особистісних якостей майбутнього педагога. Ґрунтуючись на працях Н. Бугаєць, І. Зязюна, А. Коломієць, С. Литвиненко, Г. Тарасенко, І. Трубавіної, Л. Хомич, Т. Шанскової, М. Шубович та ін., окреслимо такі професійно-особистісні якості майбутніх учителів початкових класів: володіння знаннями в галузі соціально-педагогічних і психологічних наук; розуміння суті проблем сім'ї та дитинства; усвідомлення ролі асоціальної сім'ї у суспільстві та її вплив на процес соціалізації молодшого школяра; володіння педагогічною технікою у співпраці з асоціальними сім'ями, бажання допомогти їм у вихованні молодших школярів, урегулюванні міжособистісних стосунків між членами сім'ї через навіювання та переконання; наявність відчуття соціальної та моральної відповідальності за майбутнє підростаючого покоління; володіння високим рівнем професійно-педагогічної культури, гуманності, здатності до рефлексії, емпатії та емоційної стійкості; наявність креативних організаторських здібностей у просвітницькій соціально-

педагогічній роботі з асоціальними сім'ями, проведенні вечорів-дискусій, батьківських конференцій, сімейних спортивних свят тощо; виявлення тактовності, доброзичливості, розвиненої педагогічної інтуїції у комунікативній діяльності з асоціальними сім'ями; здатність до активної співпраці з соціальними та психологічними службами.

Вивчення сучасного стану підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями й оцінювання рівня готовності студентів до означеного виду роботи здійснювалася за такими критеріями: мотиваційно-ціннісним, когнітивним, репродуктивно-діяльнісним і творчо-пошуковим.

Мотиваційно-ціннісний критерій характеризується наявністю професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя початкових класів, передбачає його цілі, бажання, мотиви, ціннісне ставлення до здійснення соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями, орієнтуючись на сучасні вимоги та тенденції освіти, науки та соціуму, на духовні та культурні цінності; інтерес до роботи з молодшими школярами та їх сім'ями.

Когнітивний критерій передбачає сукупність професійних знань у галузі соціально-педагогічних, психолого-педагогічних наук, нормативно-правової бази соціально-педагогічного патронату сімей.

Репродуктивно-діяльнісний критерій характеризується сформованістю умінь і навичок соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями (гностичні, проектувальні, конструктивні, комунікативні, організаторські), створенням умов для поліпшення внутрішньосімейних взаємостосунків і зниження їх негативного впливу на процес навчання та виховання молодших школярів.

Творчо-пошуковий критерій передбачає розвиток творчої особистості педагога, прагнення до самоосвіти, самовиховання та пошуку творчих, раціональних підходів у навчально-виховній та соціально-педагогічній діяльності.

У другому розділі – **“Моделювання процесу підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями”** – теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови та модель підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями; запропоновано форми та методи підготовки студентів.

Аналіз стану проблеми, вивчення педагогічної та психологічної літератури, а також проведені дослідження дозволяють припустити, що підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями досягне кращих результатів за таких педагогічних умов: забезпечення мотиваційно-ціннісного спрямування підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями; реалізація проблемно-творчого підходу до розв'язання студентами соціально-педагогічних задач у процесі теоретичної підготовки; організація практичної підготовки майбутніх учителів школи першого ступеня до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями.

Однією з умов підготовки є забезпечення мотиваційно-ціннісного спрямування підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-

педагогічної роботи з асоціальними сім'ями, що передбачає формування у студентів мотивацій до здійснення соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями; усвідомлення складного становища асоціальних сімей і його наслідків на процес соціалізації молодшого школяра; ціннісного ставлення до засвоєння знань, набуття умінь та навичок соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями; особистісно-професійного самовдосконалення та творчої самореалізації себе як учителя початкових класів; професійно-особистісних якостей майбутнього педагога (соціальна відповідальність, гуманність, емпатія, рефлексія, висока моральність, тактовність, емоційна стійкість, здатність до навіювання, переконання тощо).

Сутність наступної умови – реалізація проблемно-творчого підходу до розв'язання студентами соціально-педагогічних задач у процесі теоретичної підготовки майбутніх учителів початкових класів – полягає в активізації нетрадиційного творчого мислення, креативних ідей, набутих знань та умінь студентів при вирішенні поставленої проблеми, застосуванні можливих способів та методів її розв'язання, де студенти, долаючи труднощі, вчилися досягати поставленої мети.

Формування в майбутніх учителів початкових класів професійного бачення застосування знань, умінь і навичок соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями в практиці роботи початкової школи дозволить забезпечити ще одна умова – організація практичної підготовки майбутніх учителів школи першого ступеня до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями.

Під час педагогічної практики майбутні вчителі початкових класів мали змогу спрямовувати свою роботу на покращення соціальної адаптації молодшого школяра в сім'ї та його успішну соціалізацію в суспільстві; надавати допомогу (консультативну, просвітницьку, корекційну) сім'ям з асоціальною поведінкою з метою підвищення їх соціально-педагогічного, психологічного та соціально-правового показника у суспільстві, тобто застосувати набуті в процесі вивчення спецкурсу "Основи соціально-педагогічної роботи" знання, вміння та навички у своїй педагогічній діяльності.

Проведений аналіз результатів констатувального етапу експерименту виявив недостатню готовність студентів факультетів початкової освіти до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями, що спонукало до реалізації обґрунтованих педагогічних умов через модель, що відображає процес підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями (рис.1).

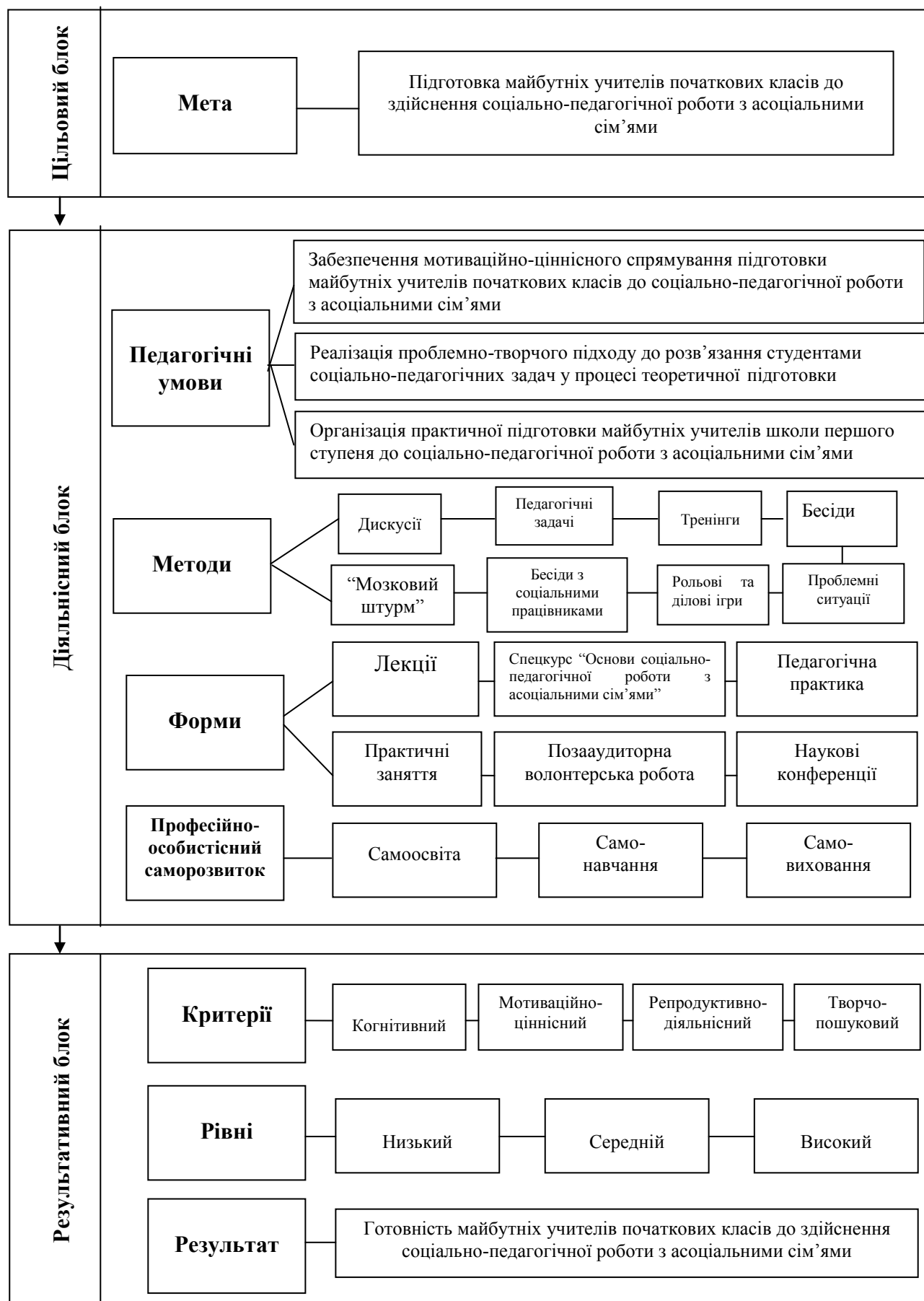

Рис. 1. Модель підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями

Компоненти моделі за блоками в цілому становлять основу процесу формування готовності майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями.

Цільовий блок передбачає формування мети – підготовку майбутніх учителів початкової школи до здійснення соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями. Тому процес підготовки майбутніх учителів початкових класів доцільно спрямувати на досягнення їхньої професійної компетентності, враховуючи педагогічні умови, методи та форми роботи зі студентами, а також професійно-особистісний саморозвиток майбутніх учителів початкових класів.

Діяльнісний блок нашої моделі побудований відповідно до мети, змісту, структури навчально-виховного процесу і охоплює такі компоненти:

- педагогічні умови: забезпечення мотиваційно-ціннісного спрямування підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями; реалізація проблемно-творчого підходу до розв'язання студентами соціально-педагогічних задач у процесі теоретичної підготовки; організація практичної підготовки майбутніх учителів школи першого ступеня до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями; форми, методи, професійно-особистісний саморозвиток;

- методи підготовки майбутніх учителів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями (тренінги, дискусії, бесіди-консультації з викладачами, індивідуальні консультації, бесіди з соціальними працівниками, розв'язування соціально-педагогічних задач та вирішення проблемних ситуацій, “мозковий штурм”, рольові та ділові ігри);

- форми підготовки майбутніх учителів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями (спецкурс “Основи соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями”, лекції, практичні заняття, педагогічна практика, позааудиторна волонтерська робота, наукові конференції);

- професійно-особистісний саморозвиток студентів як невід'ємна складова процесу професійно-педагогічної підготовки нової генерації майбутніх учителів початкової школи, спрямований на самоосвіту, самонавчання, самовиховання майбутнього вчителя початкових класів у галузі соціально-педагогічної роботи.

Результативний блок цієї моделі передбачає результат готовності майбутнього вчителя початкових класів до здійснення соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями, що визначається критеріями (мотиваційно-ціннісним, когнітивним, репродуктивно-діяльнісним, творчо-пошуковим) і рівнями готовності (високим, середнім, низьким).

Комплексна система процесу підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями передбачає реалізацію усіх компонентів моделі для досягнення поставленої мети.

У третьому розділі – “Дослідно-експериментальна перевірка ефективності підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями” – вивчено сучасний стан підготовки майбутніх учителів початкових класів до означеного виду роботи; описано організацію проведення експерименту, представлено та проаналізовано його результати.

Експериментальна робота здійснювалася в кілька етапів, кожний з яких мав своє спрямування. Перший етап – констатувальний – був спрямований на розв’язання таких завдань: проаналізувати навчально-методичне забезпечення процесу підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії, Національному педагогічному університеті ім. М. Драгоманова, Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини; визначити рівні готовності студентів до здійснення соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім’ями за мотиваційно-ціннісним, когнітивним, репродуктивно-діяльним та творчо-пошуковим критеріями.

Констатувальний етап експерименту тривав 2 роки і був зумовлений необхідністю вірогідного визначення початкового рівня сформованості готовності студентів до здійснення соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім’ями, вивчення якого уможливило сформулювати групи в рамках основного експерименту. Результати констатувального етапу експерименту показали недостатній рівень сформованості цієї якості. Потрібне їх планомірне формування в рамках розробленої моделі.

Проведений аналіз сучасного стану підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім’ями на констатувальному етапі експерименту показав недостатню спрямованість процесу організації підготовки до такої роботи у вищих педагогічних навчальних закладах.

У процесі другого етапу експерименту – формувального – упродовж трьох років розв’язувалися такі завдання: реалізація в навчально-виховному процесі моделі підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім’ями; порівняння ефективності досліджуваної моделі з навчальними моделями, що традиційно застосовуються під час навчання студентів – майбутніх учителів початкових класів; вивчення впливу виявлених умов на ефективність застосування моделі підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім’ями.

Експериментом було охоплено 710 студентів, які були поділені на контрольні (260 студентів) та експериментальні (450 студентів) групи, проте поділ був здійснений ще перед початком констатувального експерименту з метою виключення впливу дослідника на формування експериментальної групи і, відповідно, на результати під час формувального експерименту. Студенти обох груп працювали з викладачами однакового рівня кваліфікації та навчалися за однакових умов.

Під час проведення першого та другого етапів педагогічного експерименту застосовувались такі методики: методика вивчення мотивів навчальної діяльності в модифікації А. Реана та В. Якуніна, методика “Ціннісні орієнтації” М. Рокича, методика В. Максимової для визначення рівня сформованості особистісних якостей майбутнього педагога, також проводилися бесіди, інтерв’ю, спостереження, контрольні завдання, тести та аналіз семестрових оцінок з професійно орієнтованих дисциплін і з практики.

Узагальнивши результати проведення методик, ми визначили середню кількість студентів, готовність яких до здійснення соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями можна віднести до високого, середнього та низького рівнів.

Низький рівень – спостерігається невизначена мотивація та відсутність інтересу до обраної професії; несформованість професійно-особистісних якостей майбутнього фахівця; недостатнє оволодіння знаннями та уміннями для здійснення професійної соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями; часткова здатність реалізувати знання та уміння в практичній діяльності, яка характеризується ситуативністю та інтуїтивністю; відсутність стимулу та інтересу до саморозвитку та самореалізації у педагогічній діяльності.

Середній рівень – простежується фрагментарність у застосуванні знань, умінь і навичок у соціально-педагогічній роботі з асоціальними сім'ями; недостатня сформованість професійних і особистісних якостей майбутнього педагога; відсутність вираженого інтересу до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями; спостерігаються традиційні форми роботи, їх виконання не зовсім чітке і цілеспрямоване.

Високий рівень – характеризується сформованістю у студентів системи знань, умінь і навичок у галузі педагогічних і соціально-педагогічних наук, що дозволяє ефективно здійснювати соціально-педагогічну роботу; передбачає усвідомлення мотивів та стійку ціннісну орієнтацію на здійснення професійної соціально-педагогічної діяльності; прослідковується висока сформованість професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя, його прагнення до творчої самореалізації, раціональних підходів у соціально-педагогічній роботі.

Результати формувального етапу експерименту підтвердили ефективність розроблених педагогічних умов та моделі підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями: зросла кількість студентів з високим рівнем готовності до здійснення соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями (експериментальна група) від 9,9 % до 24,9 %, також зросла кількість студентів із середнім рівнем (від 52,1 % до 59,2 %) та зменшилась кількість студентів із низьким рівнем готовності до досліджуваної діяльності з (37,9 % до 15,9 %). У контрольній групі позитивна динаміка є менш вираженою.

Здійснено порівняльний аналіз інтегрального показника рівнів готовності студентів контрольних та експериментальних груп на констатувальному етапі та наприкінці формувального етапу експериментального дослідження (табл. 1, рис. 2).

Таблиця 1

Інтегральний показник рівнів готовності студентів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями
(констатувальний і формувальний етапи експерименту)

	констатувальний			формувальний		
	низький	середній	високий	низький	середній	високий
Контрольна група	37,4%	52,5%	10,1%	31,5%	52,9%	15,6%
Експериментальна група	37,9%	52,1%	9,9%	15,9%	59,2%	24,9%

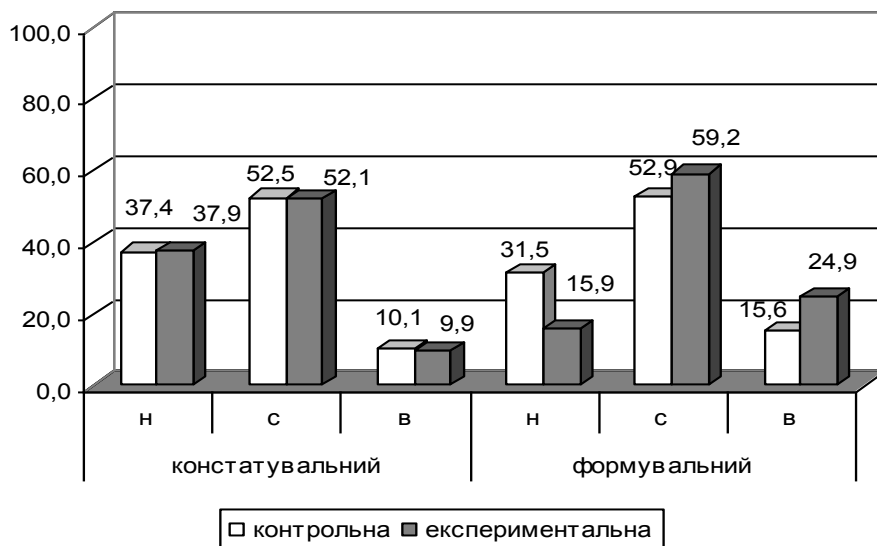

Рис. 2. Порівняльні результати рівнів готовності студентів контрольних та експериментальних груп на констатувальному та формувальному етапах експерименту.

З метою порівняння результатів експериментальних даних використано критерій Пірсона χ^2 . Проведені обчислення дали підстави стверджувати, що зміни показників рівнів готовності студентів експериментальної групи мають статистично достовірний характер (на відміну від зміни показників рівнів готовності студентів контрольної групи).

Одержані якісні й кількісні результати дослідно-експериментальної роботи підтвердили ефективність педагогічних умов та моделі підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями, а це свідчить про правомірність висунутої гіпотези. Мета наукового пошуку досягнута, завдання виконане, що дало змогу сформулювати висновки.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення та практичний підхід до розв'язання актуального питання підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями, що знайшло своє відображення в обґрунтуванні та апробуванні розробленої моделі.

Результати теоретичного й експериментального досліджень засвідчили досягнення мети, вирішення поставлених завдань і зумовили такі висновки:

1. Аналіз педагогічної, психологічної, науково-методичної літератури у контексті виконаного дослідження дозволив визначити сутність поняття *“соціально-педагогічна робота з асоціальними сім'ями”* вчителів початкових класів, яка полягає у забезпеченні вчителем гуманних соціально-педагогічних умов для успішного навчання, виховання та розвитку учнів у процесі їх соціалізації та реалізації себе як особистості, а також у наданні сім'ям комплексної консультативної, просвітницької та корекційної допомоги з метою поліпшення

їхнього становища та функціонування в суспільстві. Результат соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями забезпечується *готовністю майбутніх учителів початкових класів до означеного виду роботи*, під якою розуміємо сформованість мотивації і ціннісних орієнтацій до соціально-педагогічної роботи, набуття знань, умінь, практичних навичок та професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя у сфері педагогічної та соціально-педагогічної роботи з урахуванням законодавчо-правових норм суспільства.

2. Структуру готовності майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями визначаємо як інтегративну єдність таких критеріїв: мотиваційно-ціннісного, когнітивного, репродуктивно-діяльнісного і творчо-пошукового. Мотиваційно-ціннісний критерій (наявність професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя початкової школи, його цілі, бажання, мотиви, ціннісне ставлення до здійснення соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями, орієнтація на сучасні вимоги та тенденції освіти, науки та соціуму, а також на духовні та культурні цінності, живий інтерес до роботи з молодшими школярами та їх сім'ями); когнітивний (сукупність теоретичних, методичних і прикладних знань у галузі соціально-педагогічних, психолого-педагогічних наук та нормативно-правової бази соціально-педагогічного патронату сімей); репродуктивно-діяльнісний (сформованість умінь та навичок соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями (гностичні, проектувальні, конструктивні, комунікативні, організаційні), створення умов для поліпшення внутрішньосімейних взаємостосунків та зниження їх негативного впливу на процес навчання та виховання молодших школярів); творчо-пошуковий (розвиток творчої особистості педагога, прагнення до самоосвіти, самовиховання і самореалізації, пошуку творчих, раціональних підходів у навчально-виховній та соціально-педагогічній діяльності).

Сформованість готовності майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи виявлялась на одному з рівнів: високому, середньому чи низькому.

3. Ефективність підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями у ВНЗ визначається за таких педагогічних умов: забезпечення мотиваційно-ціннісного спрямування підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями; реалізація проблемно-творчого підходу до розв'язання студентами соціально-педагогічних задач у процесі теоретичної підготовки; організація практичної підготовки майбутніх учителів початкової школи до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями.

Експериментально перевірено ефективність педагогічних умов на основі розробленої моделі. Модель відображає процес підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями. Вона складається із взаємопов'язаних блоків – цільового, діяльнісного та результативного.

Цільовим блоком передбачено мету – формування підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями. Діяльнісний блок містить педагогічні умови, форми (спецкурс “Основи

соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями", лекції, практичні заняття, педагогічну практику, позааудиторну волонтерську роботу, наукові конференції); методи (бесіди з викладачами, дискусії, індивідуальні консультації, бесіди з соціальними працівниками, "мозковий штурм", розв'язування соціально-педагогічних задач, вирішення проблемних ситуацій, рольові та ділові ігри, тренінги); професійно-особистісний саморозвиток (самоосвіта, самонавчання, самовиховання, самовдосконалення). До результативного блоку віднесено критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, репродуктивно-діяльнісний, творчо-пошуковий); рівні (низький, середній, високий); результат – готовність майбутніх учителів початкових класів до здійснення соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями.

Комплексна система процесу підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями передбачає реалізацію усіх компонентів моделі для досягнення поставленої мети.

Інтегруючи роль у процесі підготовки відіграв спецкурс "Основи соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями".

4. Ефективність педагогічних умов та модель підготовки студентів експериментально перевірялись у навчально-виховному процесі вищих педагогічних навчальних закладів. Результати констатувального і формувального етапів експерименту доводять, що впровадження розробленої моделі сприяє формуванню готовності майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями.

Спостерігаємо позитивну динаміку змін у показниках на формувальному етапі дослідження: у контрольних групах відбулися незначні зміни (лише на 5,9% зменшилось число студентів низького рівня, середнього рівня – збільшилось на 0,4% і високого рівня досягли на 5,5% студентів більше).

Що стосується студентів експериментальних груп, то на констатувальному етапі дослідження їх показники були наближені до показників у контрольних групах, проте по закінченню формувального експерименту вони значно зросли. Показники низького рівня у студентів експериментальних груп знизились на 22%, показники середнього рівня підвищились на 7,1%, а високого – на 15%.

Порівняння відмінностей між сумарними розподілами в контрольних та експериментальних групах за чотирма критеріями після завершення експерименту вказує на суттєві відмінності в результатах. Зокрема, емпіричний критерій Пірсона $\chi^2_{em} = 105,9$, що значно більше критичного значення.

Можна дійти висновку, що формувальний експеримент підтвердив прийняту в дослідженні гіпотезу.

Проведене дослідження, звісно, не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми, оскільки подальшого вивчення потребують такі її аспекти, як розробка організаційно-педагогічних засад і технологій підготовки та перепідготовки вчителів до здійснення соціально-педагогічної роботи з сім'ями, що перебувають у складному життєвому становищі, зокрема: прийомними сім'ями; сім'ями, які виховують дітей з особливими потребами; сім'ями трудових мігрантів; сім'ями «соціального ризику». Заслуговує на увагу підготовка майбутніх учителів

початкових класів до застосування новітніх педагогічних технологій у роботі з неблагополучними та педагогічно некомпетентними сім'ями та впровадження в цей процес інтерактивних технологій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Ворник М. М. Аналіз проблеми „асоціальної сім'ї” у психолого-педагогічній літературі / М. М. Ворник // Молодь і ринок : щомісяч. наук.-пед. журн. Серія : Педагогіка. – Дрогобич : ДДПУ ім. І. Франка. – 2011. – № 7 (78) липень. – С. 156–160.

2. Ворник М. М. Особливості соціально спрямованого впливу школи та сім'ї на виховання молодшого школяра / М. М. Ворник // Педагогічний альманах : зб. наук. праць / [редкол. В. В. Кузьменко та ін.]. – Херсон : РПО, 2011. – Вип. 12. ч. 1. – С. 263–268.

3. Шоробура І. М. Теоретичні аспекти соціально-педагогічної роботи / І. М. Шоробура, М. М. Ворник // Педагогічний дискурс : зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький : ХГПА, 2011. – Вип. 9. – С. 371–375.

4. Ворник М. М. Специфіка соціально-педагогічної роботи учителя початкової школи з асоціальними сім'ями / М. М. Ворник // Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Педагогіка та психологія. – Чернівці : Чернівецький нац. у-т, 2012. – Вип. 629. – С. 17–28.

5. Ворник М. М. Професійна готовність учителя початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями / М. М. Ворник // Вісник Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка : зб. наук. праць. Серія: Педагогічні науки. – Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2012. – Вип. 20. – С. 158–163.

6. Ворник М. М. Вивчення спецкурсу „Основи соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями” / М. М. Ворник // Педагогічний дискурс : зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький : ХГПА, 2013. – Вип. 14. – С. 109–114.

7. Ворник М. М. Практика соціально-педагогічної роботи вчителя початкових класів з молодшими школярами із асоціальних сімей / М. М. Ворник // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини / [ред. кол. Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін.]. – Умань, 2013. – Вип. 44. – С. 198–204.

8. Ворник М. Н. Проблемы воспитания младших школьников из асоциальных семей и методы их решения / М. Н. Ворник // Педагогика : традиции и инновации (III). – Челябинск : Молодой учёный, 2013. – VI. – С. 76–79.

Опубліковані праці апробаційного характеру

9. Ворник М. М. Соціально-педагогічні технології як спосіб забезпечення соціального функціонування суспільства / М. М. Ворник // Професійна підготовка педагогічних кадрів у контексті європейського освітнього простору: матеріали міжвуз. наук.-прак. конф. аспірантів та молодих учених. – Хмельницький : ХГПА, 2008. – С. 159–163.

10. Ворник М. М. Взаємодія школи та сім'ї у соціальному становленні школяра / М. М. Ворник // Професійна підготовка педагогічних кадрів : сучасний стан, проблеми, перспективи розвитку : матеріали міжвуз. наук.-прак. конф. аспірантів та молодих учених. – Хмельницький : ХГПА, 2009. – С. 20–25.

11. Ворник М. М. Психолого-педагогічна культура батьків як феномен сучасного суспільства / М. М. Ворник // Вісник Прикарпатського університету. Серія : Педагогіка. – 2011. – Вип. XXXVI. – С. 87–91.

12. Ворник М. М. Ідеї гуманізації професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи / М. М. Ворник // Актуальні проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи в умовах гуманізації вищої освіти : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. / [укл. О. Р. Поляновська, С. В. Чернюк]. – Хмельницький : ХмЦНП, 2013. – С. 17–19.

13. Ворник М. М. Соціально-педагогічні аспекти профілактики захворювань серед дітей із асоціальних сімей / М. М. Ворник // Організаційно-педагогічні та медичні засади профілактики інфекційних захворювань серед дітей та молоді : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 21 лютого 2013) / Хмельницька обласна державна адміністрація, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія. – Хмельницький : ХГПА, 2013. – С. 26–28.

14. Ворник М. М. Методи соціально-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи з асоціальними сім'ями / М. М. Ворник // Педагогіка та психологія : традиції та інновації : зб. наук. робіт учасників міжн. наук.-прак. конф. – Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2013. – С. 81–83.

15. Ворник М. М. Сучасний стан роботи учителів-практиків з асоціальними сім'ями з позиції соціально-педагогічного підходу / М. М. Ворник // Придніпровські соціально-гуманітарні читання : матеріали Дніпропетровської сесії II всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю : [у 6-ти ч.]. – Д. : ТОВ «Інновація», 2013. – Ч. 3. – С. 24–27.

16. Ворник М. М. Теоретичні основи підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями / М. М. Ворник // Педагогіка та психологія : актуальні питання наукових досліджень : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – К. : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2013. – С. 50–53.

17. Ворник М. М. Формування готовності студентів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями (за мотиваційно-ціннісним критерієм) / М. М. Ворник // Сучасні наукові дослідження представників педагогічних та психологічних наук : зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. – Харків : Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2013. – С. 33–35.

АНОТАЦІЇ

Ворник М. М. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Міністерство освіти і науки України, Вінниця, 2014.

Дисертація присвячена дослідженню проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями. Розкрито стан і проблеми підготовки майбутніх учителів до роботи з асоціальними сім'ями в Україні. Визначено та обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями. Окреслено критерії, показники та рівні готовності майбутніх учителів до означеної проблеми.

Розроблено, теоретично обґрунтовано і впроваджено в навчально-виховний процес ВНЗ модель підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями. Експериментально перевірено та доведено гіпотезу дослідження.

Ключові слова: майбутній учитель початкових класів; соціально-педагогічна робота; асоціальна сім'я; готовність до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями.

Ворнык М. Н. Подготовка будущих учителей начальных классов к социально-педагогической работе с асоциальными семьями. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, Министерство образования и науки Украины, Винница, 2014.

Диссертация посвящена исследованию проблемы подготовки будущих учителей начальных классов к социально-педагогической работе с асоциальными семьями. Раскрыты состояние и проблемы подготовки будущих учителей к работе с асоциальными семьями в Украине. Осуществлен дефинитивный анализ понятия "социально-педагогическая работа с асоциальными семьями" учителей начальных классов, которая заключается в обеспечении учителем гуманных социально-педагогических условий для успешного обучения, воспитания и развития учащихся в процессе их социализации и реализации себя как личности, а также в предоставлении семьям комплексной консультативной, просветительской, коррекционной помощи с целью улучшения их положения и функционирования в обществе. Результат социально-педагогической работы с асоциальными семьями обеспечивается готовностью будущих учителей начальных классов к указанному виду деятельности, подразумевающей сформированность мотивации и ценностных ориентаций к социально-педагогической работе, приобретение знаний, умений, практических навыков и профессионально-личностных качеств учителя в сфере педагогической и социально-педагогической работы с учетом законодательно-правовых норм общества. Структуру готовности будущих учителей начальных классов к социально-педагогической работе с асоциальными семьями определяем как интегративное единство таких критериев, как: мотивационно-ценностный, когнитивный, репродуктивно-деятельностный и творчески-поисковый. Сформированность готовности будущих учителей начальных классов к социально-педагогической работе проявлялась на одном из уровней: высоком, среднем, низком.

Эффективность подготовки будущих учителей начальных классов к социально-педагогической работе с асоциальными семьями в вузах

предопределяется такими педагогическими условиями: обеспечение мотивационно-ценностного направления подготовки будущих учителей начальных классов к социально-педагогической работе с асоциальными семьями; реализация проблемно-творческого подхода к решению студентами социально-педагогических задач в процессе теоретической подготовки; организация практической подготовки будущих учителей школы первой ступени к социально-педагогической работе с асоциальными семьями.

Экспериментально проверена эффективность педагогических условий на основе разработанной модели, которая была внедрена в учебно-воспитательный процесс вузов. Модель отражает процесс подготовки будущих учителей начальных классов к социально-педагогической работе с асоциальными семьями и состоит из взаимосвязанных блоков – целевого, деятельностного и результативного.

Комплексная система процесса подготовки будущих учителей начальных классов к социально-педагогической работе с асоциальными семьями предусматривает реализацию всех компонентов модели для достижения поставленной цели. Интегрирующую роль в процессе подготовки сыграл спецкурс "Основы социальной работы с асоциальными семьями".

Результаты формирующего эксперимента подтвердили повышение эффективности подготовки будущих учителей начальных классов к социально-педагогической работе с асоциальными семьями на основе внедренных в практику вуза педагогических условий и разработанной модели.

Ключевые слова: будущий учитель начальных классов; социально-педагогическая работа; асоциальная семья, готовность к социально-педагогической работе с асоциальными семьями.

Vornyk M. M. Training of future primary school teachers for social and pedagogical work with asocial families. – Manuscript.

The dissertation is submitted for a Candidate's degree in Pedagogy, specialty 13.00.14 – Theory and Methods of Professional Education. – Vinnytsya State Pedagogical University named after Mykhaylo Kotsyubynskiy. The Ministry of Education and Science of Ukraine, Vinnytsya, 2014.

The dissertation is devoted to the researching the problem of training future primary school teachers for social and pedagogical work with asocial families. State and problems of training future teachers for work with asocial families in Ukraine are investigated in the research. Pedagogical conditions of training future primary school teachers for social and pedagogical work with asocial families are defined and grounded. The criteria, indicators and levels of future teachers' readiness for the above mentioned problem are outlined.

The model of training future primary school teachers for social and pedagogical work with asocial families is worked out, theoretically grounded and put into practice in the course of teaching and educational process in higher educational establishments. Research hypothesis is experimentally tested and proved.

Key words: future primary school teacher; social and pedagogical work; asocial family; readiness for social and pedagogical work with asocial families.